

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 66, GOD. IV, BEOGRAD, UTORAK, 10. MART 2009.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 24. marta

MIXER

Piše: Zoran Janić

JASPERSOVO PITANJE KRIVICE POLA VEKA KASNIJE

UČITELJI I UČENICI

Obraćajući se polaznicima tečaja na Hajdelberskom univerzitetu tokom zimskog semestra 1945–46. – prvom nakon svršetka rata i skoro punu deceniju od kako je odatle udaljen kao predavač, uz zabranu objavljivanja radova – Karl Jaspers će otpočeti seriju predavanja koristeći se u svom izlaganju inkluzivnim *mi*: „Mi u Nemačkoj moramo duhovno prići jedni drugima. Mi još uvek nemamo zajedničko tle...” No ovo *mi*, ovaj retorički pluralis majestatis kojeg će se držati tokom čitavog semestra, imalo je za adresata krajnje heterogenu publiku: u klupama su sedeli vojnici upravo pristigli sa fronta, rekonvalescenti i ranjenici, bivše medicinske sestre, očajni i izgubljeni mladići i devojke sa članskim kartama Nacionalsocijalističke stranke – ukratko, mladost i nada poraženog Trećeg Rajha.

ji. To će, međutim, biti polazišna tačka i centralno mesto *Porekla totalitarizma* (1951) Hane Arent. Potpuni preokret u pogledu mesta i uloge filozofije kod Arentove dogodiće se 1943, kada je saznala za Aušvic. Njena reakcija bila je: „Tako nešto nije se smelo dogoditi!” – ne u moralnom, nego u ontološkom smislu – i iz toga je izvukla sve konsekvence, u prvom redu o nedostacima refleksivnog pristupa svetu. Shodno prvobitnoj zamisli, naslov njenog *Porekla totalitarizma* trebalo je da glasi *Elementi stida: Antisemitizam, imperijalizam i rasizam*. Za razliku od svojih učitelja i mentora (Hajdeger joj je bio predavač, a doktorsku disertaciju odbranila je kod Jaspersa), njeno osnovno pitanje glasilo je: kako su moguće gasne komore i logori totalitarističkih sistema u XX veku? Odgovor do kojeg je došla potpuno se razlikuje od odgovora njezinih učitelja: u osnovi rušenja modernog sveta leži radikalno zlo, a u srži tog zla, do neslučenih granica zločudno nabujali antisemitizam koji, uz totalitarizam kao sasvim novi istorijski fenomen, formaciju dotle nepoznatu i potpuno različitu od ranije već viđenih oblika tiranije i despotije, za krajnji ishod ima holokaust – i, sledstveno tome, poništavanje svih kulturnih, moralnih i civilizacijskih vrednosti.

KRVNICI I POSMATRAČI

Već u naslovu sadržan je i osnovni metodološki nedostatak Jaspersove knjige – tematizovanje i preispitivanje krivice umesto odgovornosti. Ogromno je polje razlike između pojmova krivice i odgovornosti; neko ne mora nužno biti kriv za nešto što se dogodilo, ali može biti za to odgovoran ili suodgovoran; krivac kome je

MIXER

Zoran Janić: Jaspersovo pitanje krivice

CEMENT

Goran Cvetković: Sva ministarkina lica

ARMATURA

Faruk Šehić: Talibanskim stazama revolucije

VREME SMRTI I RAZONODE

Predrag Lucić: Serbia Konfidenšl

BULEVAR ZVEZDA

LIMONOV, Eduard

BLOK BR. V

L. Bodroža & T. Marković: Karta srpskog spasa (17)

Među jezom i med snom

U privatnoj prepisci sa Jaspersom iz tih dana, u pismu datiranim 1949, Martin Hajdeger će takođe pribeći tom prvom licu plurala. Govoreći o posledicama nacionalsocijalizma po njihov društveni angažman, reći će u konfesionalnom tonu: „Naši će životi zauvek biti obeleženi stalnim preispitivanjem onoga što nam se desilo”. No i tom retoričkom *mi*, u okviru ovog priznanja, nije nedostajalo heterogenosti: Hajdeger se prihvatio profesure pod nacističkom vlašću, dok Jaspers nije, sa svim posledicama koje će iz toga proizići. Ono što su obojica ispuštali u svojim filozofskim sistemima – Hajdeger potpuno, Jaspers velikim delom – bilo je tematizovanje krucijalne činjenice XX veka: ostvarenje holokausta i postojanje konc-logora – nove, čudovišne tehnologije ljudskog uništenja bez presedana u čitavoj istoriji

dokazana krivica uvek je i odgovoran za ono što mu se stavlja na teret. Naravno da će odgovor na optužbu biti: „Ne, ja nisam kriv – kriv je Hitler!” „Dogodilo se nešto jače od svakog pojedinca i njegovih snaga, nešto poput zemljotresa ili cunamija – mogu li ljudi biti krivi za elementarnu nesreću?” „Ne, nisam ja kriv, krivi su oni koji su o tome odlučivali”. Da ne pominjemo onu posebnu psihološku crtu (što se nebrojeno puta dosad iskazala kroz istoriju) da krivicu za zločine na sebe uvek preuzimaju oni moralno najobzirniji i najosetljiviji, oni koji zapravo ni najmanje ne snose odgovornost, dok krvnici po pravilu pokazuju ledenu ravnodušnost i osvedočenu moralnu idiotiju. Kao što je svaka nacija deo svetske porodice naroda i snosi posledice u

okviru međunarodnog poretka stvari, tako isto svaki pripadnik date nacije ima odgovornost za postupke vlasti koju je izabrao. Po Muzilovim rečima, Nemci su kao narod oduvek pokazivali „sklonost da unose red bilo u raj ili pakao”, odabравši ovog puta da to ipak bude pakao na zemlji, i u tome su tako temeljno uspeali da to nikoga više nije izuzimalo od krivice i odgovornosti. Međutim, Jaspers je svojom knjigom udelio oprost ne samo pasivnim posmatračima, onim indolentnim i indiferentnim građanima Nemačke što su za vreme nacizma samo „gledali svoja posla”, nego čak i aktivnim saučesnicima, hiljadama onih bez kojih mašinerija smrti ne bi mogla da funkcioniše, time što je prebacio odgovornost naviše, ka vrhu režima; ne nemački građanin i ne nemačka nacija, dakle, već najuži ešalon oko Hitlera i Hitler sam. Izvodeći podelu krivice na četiri podvrste, gde pored krivične odgovornosti postoji još i politička, moralna i metafizička krivica, Jaspers ne daje bliže određenje u čemu bi se uopšte sastojala ta krivica Nemaca. Stiče se utisak da je reč o nekakvoj neobjašnljivoj krivnji koja je, kao usud, zadesila čitav narod: „Leta 1945, kada su u svim gradovima i selima okačeni plakati sa slikama i izveštajima iz Belzena i sa ključnom rečenicom ‘To je vaša krivica!’, ovladao je nemir savesti, užas je obuzeo mnoge koji zaista nisu znali, i u nama se nešto pobunilo: ko me to ovde optužuje? Bez potpisa, bez nadležstva, plakat kao da se stvorio niotkuda. Potpuno je ljudski da optuženi, bilo pravedno bilo nepravedno okrivljen, pokuša da se brani”. Šta je bilo na tim slikama? Čitaocima van Nemačke to bi zauvek ostalo tajna, ukoliko bi se oslonili samo na ovu brošuru. „Užas je obuzeo mnoge koji zaista nisu znali” – šta je to što mnogi nisu znali, i na šta to ovde aludira Jaspers? Ogromna, zjapeća rupa u diskursu knjige, kao i kasnije u pamćenju samih njenih čitalaca. Zapravo, ne – ovde već imamo aktivni princip saučesništva, svojevrnog prečutnog dogovora da se o transgresiji u zlo nipošto ne govori. Na delu je početak zavere tišine, ono o čemu će se docnije ispovedati savremeni nemački pisac Zebald (W.G. Sebald), prisećajući se svog detinjstva: „Potičem iz radničke porodice... To je upravo onaj socijalni sloj gde je tzv. ‘zavera tišine’ bila najprisutnija. Sve dok nisam napunio šesnaestu ili sedamnaestu, jedva da sam i reč čuo o istorijskim događajima pre 1945. Tek u našoj sedamnaestoj godini bio nam je po prvi put pušten dokumentarni film o otvaranju logora u Belzenu. Stajalo je to tu, pred nama, i morali smo nekako svojim umom s tim da se izborimo... Proći će godine i godine dok nisam shvatio šta se zapravo desilo.”

LOGORAŠI I ČUVAR

Filozofska svest je po svojoj prirodi spekulativna, opšta i totalizujuća, no kod Jaspersa imamo posla sa ostacima totalitarne svesti, upravo one koja je poništila pojedinca, utopila ga u masu i ubacila u mašineriju zločina. Da bi povratio autonomiju pojedincu, kome je oduzeta svaka mogućnost samostalnog odlučivanja, on idealistički hipostazira biće nemačkog naroda u neku vrstu bezvremenog entiteta i pledira za međusobni dijalog svih sa svima, žrtava sa vinovnicima, preživelih logoraša sa čuvarima, saučesnika i posmatrača sa onima koji su pružili otpor ili emigrirali iz zemlje, nacista sa nenacistima,

kako bi se spojile dve raspolučene pole nemačkog narodnog bića, „da pronađemo put jedni k drugima“, „da razmišljamo u kontekstu“ - to je rešenje koje nudi. Da bi pitanje krivice, kako individualne tako i kolektivne, bilo uistinu pravedno rešeno, ono mora biti izvršeno sa stanovišta neke nepristrasne instance. Budući da to nije sud zemalja pobednica u ratu, ni naknadni rad savesti građana, onda preostaje jedino dijalog između članova date ljudske zajednice - i Boga.

No, u toj jednačini nedostaju žrtve. Totalitaristički refleksi u Jaspersovom *Pitanju krivice* najjasnije se na tome pokazuje, na nečuveno skromnom mestu koje je u okviru ovog pamfleta dato pravim, uistinu najvećim žrtvama nacizma, Jevrejima, kao i poprištu gde je sprovedeno njihovo plansko uništenje, konc-logorima. Ova knjižica u potpunosti odslikava narativ nemačkog društva iz tridesetih i četrdesetih, gde problem Jevreja zauzima periferno mesto u percepciji običnih građana. Upravo zahvaljujući činjenici što su bili na samoj granici vidnog polja, nestanak tolikih hiljada proći će gotovo neapaženo. Jaspersovo „razmišljanje u kontekstu“ je krajnje selektivno i plod je odbrambenog mehanizma, prvi korak ka negaciji krivice i kolektivnom zaboravu, reinterpretaciji istorije.

Odveć oprezni terapeut, Jaspers se pribojava rizika da nad nemačkom nacijom bude primenjen hirurški rez ili intenzivna terapija, već predlaže svojevrstu homeopatiju, dugotrajno lečenje pomoću malih doza onoga što je izazvalo bolest. Šta izabrati, tišinu ili istinu? Odgovor se u neku ruku već nazire u ovoj knjižici, samim načinom kako Jaspers tretira postojanje logora i zaključak koji iz toga izvodi: „Sve do 1939. godine koncentracioni logori bili su striktno unutrašnjemačka stvar, a i kasnije su velikim delom bili popunjavani Nemcima. Politička hapšenja svakog meseca 1944. godine premašivala su brojku od četiri hiljade. Činjenica da je koncentracionih logora bilo sve do kraja svedoči o postojanju opozicije u zemlji“.

Dakle, iz činjenice postojanja logora Jaspers izvodi potvrdu postojanja opozicije, a sasvim u drugom planu ostavlja holokaust. U naknadno dopisanom pogovoru iz 1962. autor se unekoliko ograđuje od onoga što je ranije napisao i kaže kako „ni on nije bio upoznat s isplaniranošću i razmerama zločina“, da bi, međutim, odmah zatim dodao: „Smatram da su izlaganja iznesena u ovom spisu i danas važeća - uz jedan bitan izuzetak: u odlučujućem pogledu pogrešno sam shvatio Nirnberške procese koji su tada otpočeli“.

Ne treba sumnjati u Jaspersove dobre namere pri pisanju ove knjige. Nacionalni idealist, Jaspers je smatrao svojom dužnošću da pazi na „nemačko biće“, „dušu nemačkog naroda“, što bi se manje idealističkim rečnikom jednostavno moglo prevesti kao nemačka kultura i tradicija.

Međutim, ne treba izgubiti iz vida činjenicu kako je upravo to „nemačko biće“ navelo nemačke Jevreje da ne pruže otpor holokaustu, da ostanu neshvatljivo pasivni u godinama uspona nacizma. Po rečima istoričara Dominika Lakapre (Dominick LaCapra) „nemački Jevreji nisu verovali da bi im iko mogao poreći njihovu nemačku kulturu, to njihovo suštinsko nemačko svojstvo“ i zato nisu ni pokušali da pruže otpor. Kao primer i potvrdu te teze, Lakapra navodi nedavno pronađene dnevnik izvesnog Viktora Klemperera, Jevrejina koji je preživeo rat i koji je oduvek sebe smatrao ne samo uzornim Nemcem nego i više od toga, verovao je čak u nemačku rasnu superiornost, dok u isto vreme nacistima uopšte nije priznavao da su Nemci. On je dakle sebe, kao Jevrejina, smatrao Nemcem, štaviše Übermenschom,

proglasivši naciste nenemcima, uljezima i izrodima. Posledica kulturne asimilacije za mnoge nemačke Jevreje bila je fizičko uništenje.

ONTOLOGIJA SUZAMA NE VERUJE

Od velikog značaja, kad je reč o tematizovanju iskustva holokausta, jesu glas i pozicija narativnog *ja* koje o tome daje svedočanstvo. Iskustvo postmoderne zapravo je iskustvo sveta posle holokausta, gde sveukupno razmišljanje stoji u znaku anihilacije, kako anihilacije ljudske supstance tako i smisla. Svest o holokaustu je ona izdužena senka (u svetu bez podneva), koja će ubuduće padati na sve, onaj poslednji talog koji se krije u svakom umetničkom delu ili ljudskoj akciji. Crna masa katastrofe koja se desila i dalje je prisutna tu među nama, privlačeci sve ka svom centru, a ljudsko mišljenje i delovanje opiru se tom uticaju, toj konvergenciji koja sve destabilizuje.

U Jaspersovom diskursu, vidimo, nema znakova tog destabilizujućeg mišljenja; njegova filozofska misao je iz iskustva II svetskog rata izišla manje-više neizmenjena. Možda se tu krije odgovor na ono pitanje koje ga je godinama mučilo - kako je bilo moguće da Hajdegerova i njegova filozofija egzistencije tako fatalno zakažu kad je u pitanju nailazak nacizma?

Glas koji govori kroz *Pitanje krivice* nije neutralni glas u umerenom registru, već unekoliko povišeni glas koji se, obrazlažući, direktno obraća sagovornicima, glas apela i pouke. Taj glas narativa nije zasnovan na *ja*, nego na inkluzivnom *mi*; to je glas preživelih (ali ne i

Ratnici podzemlja sprovode zlog volšebnika

preživelih iz logora!), glas podeljenog nemačkog naroda što je ispao iz istorije, i Jaspers govori sad ne više toliko kao „čuvar bitka“, koliko kao pastir „nemačke duše i bića“ koji hoće da sastavi predvojeno i ponovno izvede naciju na pravi put, obraćajući se pri tom ne samo sunarodnicima, već gotovo u istoj meri, ako ne i više, i savezničkim pobedničkim snagama. „Knjiga je težila i da potpomogne stvaranje mogućnosti za uspostavljanje novih veza između pobedenih i pobednika, kao ljudi s ljudima“, kaže se u pogovoru. Pri tom se potiskivanje žrtava iz kolektivnog sećanja opravdave brigom za sudbinu nacije i dobrobit budućih pokolenja. Ta unifikacija nacije o kojoj sanja Jaspers biće zbilja postignuta, ali kroz negativnu identifikaciju, dugogodišnjim svesrdnim poricanjama prošlosti.

„Dečak koji sneva i ne zna šta radi“ - slika kojom se Jaspers poslužio

da opiše Hajdegera, transponovana je sada na ceo nemački narod - sve bejaše samo košmar, nezdrava tlapnja i regresija u neko somnambulno stanje neodgovornosti.

JASPERS MEĐU SRBIMA

Put Nemačke kroz najnoviju istoriju dobro je poznat: od svesti o potpunom porazu u ratu, snažnog prisustva savezničkih snaga u Zapadnoj Nemačkoj i donošenja Grundgesetz-a, novog ustava, preko konsenzusa o tišini, poricanja odgovornosti, reinterpretacije istorije i viktimizacije Nemaca, njihove naknadne samostilizacije u poželjnu posturu žrtve, preko ekonomskog buma do terorističkih organizacija 60-tih, sve do stasavanja novih generacija koje najzad počinju da preispituju prošlost i da traže odgovor na pitanje ko je zaista bio kriv - ali ih traže od svojih očeva i dedova - do današnje, ponovno ujedinjene Nemačke, koja predvodi Evropu - proteže se veliki luk, gde se Jaspersovom *Pitanju krivice* ne može poreći pravo na nesumnjivo važno mesto u tom procesu istorijskog samootrežnjenja, ali danas i ovde, u našim uslovima - ne, to nije dovoljno čak ni za početak nacionalne debate. Ima knjiga kojima je jednostavno istekao rok trajanja. Nemačke železnice su posle rata uputile javno izvinjenje Jevrejima zbog toga što su njihovi vozovi i kompozicije bili korišćeni za transport u konc-logore. Šta da radimo mi u Srbiji, pola veka kasnije, gde do nikakvog izvinjenja još nije došlo, utoliko pre ukoliko znamo da su autobusi kojima su srebrenički Bošnjaci prebacivani do mesta

egzekucije, svi odreda bili odavde - putnički autobusi „Strele“ iz Valjeva, užičke „Rakete“, „Sedmog jula“ iz Šapca i drugih prevoznika - koji su u kolonama pristigli iz Srbije? Sa čime se to suočava Jaspersov čitalac kad primeti nekakvu sablasnu auru oko tih vozila, mračni splin što izbija iz njih kao oruđa zločina? Koga da pozove na odgovornost, u koju vrstu krivice to da svrsta? Ukoliko je ikad bio primoran da uđe u neki od tih autobusa, ko je odgovoran za onaj grč što bi ga dograbio hladnim prstima iznutra uvek kad bi morao da zauzme jedno od sedišta?

Pitanje koje se za nas povodom Jaspersove knjige samo od sebe postavlja glasi: kako bi danas i ovde, u neobično oštroj svetlu tragično sličnih prilika između predratne Nemačke i Srbije devedesetih, uopšte mogli vrednovati Jaspersovo *Pitanje krivice*? U kojoj meri bi nam ova knjižica bila od pomoći u procesu nacionalnog samoosvešćenja i tako nužno potrebnog suočavanja s prošlošću i nacionalizmom? Svaki vid organskog ili integralnog nacionalizma, uključujući i srpski nacionalizam, po definiciji je oblik rasizma, pošto najdublje nade

polaže na preporod i uskrснуće sopstvene nacije, ili svoje posebne etničke grupe, i intransigentno je etnocentričan, težeći uvek da u drugim nacijama ili etničkim grupama vidi neprijatelje ovog procesa ili svoje neprijatelje. Dvostruko osvetljena, iskustvom prošlosti ali i sadašnjosti, dakle dvostruko testirana najtežim ispitom stvarnosti, konkretnim zlom, gde su mnogi bili prisiljeni da iskuse njezinu tematiku takoreći biološki, na svojoj koži, odgovor je, bojim se, poražavajući, i to u dva smera: ni onda kao ni danas ta knjižica-pamflet nema nikakvu drugu svrhu do da zaobiđe pitanje odgovornosti i naciju pripremi za onaj put kojim se u prošlosti najčešće išlo: putem zaborava i konsenzusa o tišini. Umesto zaključka, mogao bih možda da navedem naslov koji sam u prvi mah hteo da stavim iznad teksta, ali koji mi se bio učinio pretencioznim: „Jaspersovo Pitanje krivice - knjiga koja nije moralo da bude prevedena“ ■

U četvrtak, 5. marta 2009., u Knjižari-kafeu Službenog glasnika, svoje vreme za predstavljanje novih knjiga kritika Ljubiše Jeremića *Književnost razlike* i Radivoja Mikića *Pesnička posla*, njihov urednik, Gojko Tešić, posvetio je napadu na neimenovanog novinara koga je nazvao „multikulturalnom ništarijom“, zamolivši ga da ubuduće ne dolazi na promocije knjiga koje Tešić potpisuje kao urednik, budući da dolazi sa „zlim namera-ma“. Kako Gojko Tešić nije otkrio ime tog novinara (barem je upotrebio muški rod imenice tako da znamo da nije mislio na novinarku), rekavši prisutnima da taj novinar „dobro zna o kome se radi“, to neću učiniti ni ja koji sam promociji prisustvovao kao novinar Radio Beograda 2 koji prati nove knjige u oblasti književnosti. Neka ovaj tekst bude preventivna reakcija u ime svih novinara, i onih kojima je urednik Tešić odao priznanje, a izložio ih neprijatnosti slušanja polemičke reakcije, ne upoznavši ih sa svojim motivima ni sa svojim anonimnim korespondentom, i onog jednog koji se nije javio, možda ne prepoznajući se u navedenim citatima.

Obračun sa novinarima nije nova stvar na srpskoj javnoj sceni: neki novinari su vekovali na crnim listama, neke u haustorima i ula-

zima zgrada sačekuje „tačka metka na kraju“, nekima namesto sak-sije na simsu podmeću kašikare, neke šutiraju u studiju pred TV kamerama, a neki se, eto, javno proglašavaju nepoželjnim osobama za konferencije za novinare jedne državne izdavačke kuće, kakav je Službeni glasnik. Ono što je novo jeste da se to čini javno, u prisustvu „sedme sile“, autora promovisanih knjiga i saradnika Glasnika, koji čutke prelaze preko javno izrečenih kleveta i zabrana. Nekima ništa nije jasno, mada svejedno ne pitaju o čemu i o kome je reč; neki se duboko stide, mada se ni oni ne oglašavaju povodom verbalnog nasilja kome neposredno prisustvuju, neki možda i uživaju u igri detekcije: na koga li je urednik Tešić mislio.

Da nevolja bude veća, sve ovo dešava se u instituciji čije edicije uređuju ugledni stručnjaci: Jovan Babić, Milan D. Ristović, Jovica Trkulja, Iljija Vujačić; institucija koja je nedavno ustanovila Nagradu *Desimir Tošić* „koja afirmiše istinu, vrednosti i pozitivnu kritiku društva i vremena“; institucija čiji prvi čovek predstavlja Demokratsku stranku. U takvoj instituciji, jedan od njenih urednika, Gojko Tešić, daje sebi za pravo da zloupotrebljava konferenciju za novinare u privatne svrhe za obračun sa neimenovanim novinarom, da iznova katalogizuje novinare na

poćudne i nepoćudne i da određuje ko sme a ko ne sme da dođe na novinarsku promociju.

Pošto je cela stvar još uvek obavijena velom misterije, jedino što se mora učiniti u početnoj fazi ovog incidenta koji je nastao na relaciji Gojko Tešić - novinar X, jeste upoznati javnost sa ovim nemilim i neočekivanim transferom *velja-iličizma* u sferu kulture i književnosti i insistirati kod Službenog glasnika, koji snosi odgovornost za svoje urednike kao i za to kako se odvija komunikacija sa novinarima, da upute Gojka Tešića kako da primereno kanališe svoju frustraciju i mržnju.

U suprotnom, uz navijače koji mlate i prže policajce kako im se prohte, bez ikakvog straha ni od suda ni od kazne; uz srednjoškolce koji maltretiraju slabije od sebe i sve to snimaju za you tube; uz radikalske psovke, kletve i noževe, sva je prilika, zapatićemo na duže i u kulturnim institucijama bahate nasilnike, koji očito smatraju da im partijska knjižica, moćni prijatelji i participacija u vlasti omogućava nekontrolisanu osionost i samovolju.

Na potezu su Službeni glasnik i Demokratska stranka ■

Saša Ćirić

Piše: Goran Cvetković

SVA MINISTARKINA LICA

*Branislav Nušić: Gospođa ministarka, reditelj Dušan Jovanović
Slovensko narodno gledališče Nova Gorica i Gledališče Koper*

Kad sam saznao da će selektorski tim Sterijinog Pozorja ići da gleda Nušića u režiji slavnog Dušana Jovanovića u Portorož, na slovenačkom primorju, sve sam uradio da me uključe u svoj tim da bih i ja gledao tu predstavu. Slovensko narodno gledališče iz Nove Gorice je prvo pozorište koje je posle raspada SFRJ došlo sa nekoliko predstava u Atelje 212 i u JDP i od tada u Beogradu gostuje skoro svake sezone. Od malog provincijskog pozorišta za desetak godina postalo je pravo evropsko pozorište - po repertoaru, po stilu igre, po ukusu koji se pažljivo neguje i po sve boljoj glumačkoj igri ansambla, stasalom u projektima koje je umetnički direktor, inače Beograđanin, Primož Bebler, vešto birao, od Atlantika do Petrograda. U tom pozorištu režirao je Dejan Mijač *Maratonce* Dušana Kovačevića i predstava je igrana na Sterijinom Pozorju pre par godina, gde smo takođe upoznali i druge reditelje, Januša Kicu, Vita Taufera, Mateju Koležnik, Diega Di Breu. I kako onda da ne odem na *Ministarku* u režiji jednog Dušana Jovanovića koji od šezdesetih godina prošlog veka piše pozorišno i politički atraktivne komade i režira svuda po SFRJ, a u Sloveniji važi za nekrunisanog kralja pozorišta sigurno već dvadesetak godina. U Beogradu je režirao i *Hamleta* u JDP i Boru Ćosića u Ateljeu 212, ali je najbolje prošao sa *Molijerom* slavnog ruskog autora Bulgakova. Njegov politički i sarkastični pozorišni nerv u tom komadu je proradio da kraja. A i Nušićeva *Ministarka* imala je sve predznake, u sezoni sa jasnim i metaforičnim naslovom „Odjuga“, gde će se igrati i Ljubomir Simović i Goran Stefanovski, da omogući Dušanu Jovanoviću da napravi pozorišni *halo*!

KRIZA I POSRTANJA

Utoliko je razočarenje bilo veće kad sam video tu ispraznu i potpuno diletantsku predstavu koju nisam očekivao. Sem nešto jeftinih gegova i nekoliko šala koje duguje Nušiću i njegovom spisateljskom daru, Dušan Jovanović je mirno mogao i da ne dolazi na probe ovog komada. Verujem da bi glumci sami bolje izrežirali predstavu po tekstu Branislava Nušića, a ne bi igrali ovaj katastrofalni galimatijas

ARMATURA

Piše: Faruk Šehić

TALIBANSKIM
STAZAMA REVOLUCIJE

DREVNO KRALJEVSTVO BUDALA

Zamišljam ljude i događaje koji bi mogli obilježiti ovu godinu. U Evropsku uniju nećemo ući sigurno, jer realno nismo ni zasluzili, a i da uđemo u nju ovdje će nastaviti živjeti isti oni *blufanci*, koji su tu bili i prije primanja u veliku zajednicu naprednih i prosperitetnih evropskih naroda. Kada bi svaki građanin i seljak ove zemlje dobio certifikat ISO 9001 da je mentalno i moralno zdrav možda bi ulazak u EU bio ostvariv. Ali to su samo pusti snovi, jer treba priznati - živimo u zemlji gdje je većina polupismenih, nepismenih, neobrazovanih ljudi koji jedva da čitaju dnevne novine, a kamoli knjige, mada sumnjam da bi im i čitanje knjiga moglo išta pomoći da se dignu iz mentalne tuposti u kojoj se, nesretnici, nalaze. Nije ovo zemlja genija i velikih ljudi, iako će me svaki hroničar iz najzabačenijeg bosanskohercegovačkog grada odmah žurno demantovati navodeći spisak znamenitih ljudi koji su porijeklom iz njegovog malog grada, što se trenutno guši u svakovrsnom mediokritetstvu. A postoje, naravno, i oni koji će potražiti neku politički korektnu sredinu pa će reći: ovo je zemlja velikih budala i velikih ljudi - slažem se, ali samo oko prve tvrdnje. Nigdje nema više budala nego ovdje, samo finale prošle godine nam je to očito dokazalo. I to su sve one netaleantirane budale, ali opet budale, koje na krilima vladajućih bošnjačkih stranaka (SDA i ZaBiH) i pripadajućeg im političkog islama (njegove apsolutne zloupotrebe) haraju u privatiziranim javnim institucijama. I te budale nisu nimalo naivne, već će ova godina dokazati na šta su oni sve spremni, pogotovo ako tu pridodamo ekstremne bradate likove, koji su u stanju u svakom trenutku postati mučenici za nekog svog boga, kojeg jedino oni poznaju, a koji njima upravlja direktno iz pakla, ili iz nekog brloga dalekog pustinjskog carstva.

BETONJERKA
POLUMESECA

**Diskriminacija je mila,
ma koje vere bila!**

Savez udruženih crkava

Foto: Beta

Talibani ne veruju sreći ili Gde je Deda Mraz

BRAĆO I SESTRE!

Arzija Mahmutović (moguće da joj nedostaje „h“ na početku imena, zna se kolika je bošnjačka ljubav spram ovog suglasnika, ponekad je ona tolika da im čitav identitet staje u njega), direktorica je javne ustanove Djeca Sarajeva. Njeno ime ćemo teško zaboraviti zbog progonstva Deda Mraza iz vrtića kojima Arzija komanduje. Ili recimo ime one bošnjačke doktorice koja želi da svi ljudi ovdje budu nežestveni nacisti poput nje, koja voli diskriminirati ljude zbog drukčijeg seksualnog života, iako je doktorica-muslimanka položila etičku zakletvu i iako se očajno trudi vjerovati u božansku dobrotu, koja je nju definitivno zaobišla. Ili onaj feminizirani islamski teolog-inkvizitor koji bi rado pravio nove koncentracione logore za ljude drukčije od sebe i svog uskog ovčijeg mozga. Sva ta bulumenta sjebanih likova iz bivšeg socijalističkog sistema, toliko su iskompleksirani da će do smrti još uvijek misliti kako im neko uskraćuje njihovu vjeru i nacionalni identitet. Jadnici u čijim rukama se nalazi ne prevelika moć, jer da imaju totalnu moć, već sutra bi počeli zatvarati one drukčije od sebe. Trudili bi se da pri tome budu tolerantni i multikulturalni, kakvi oni i jesu, samo ih niko ne razumije. Poput Fatmira Alispahića, samoprogazanog književnika, filozofa i stručnjaka za identitet u Bošnjaka, kojem pjena izbija na usta dok drži svoju zamnu tiradu u nekoj trash tv-emisiji. On koji živi u Tuzli savršeno poznaje građanstvo Sarajeva, koje je izašlo pred *alu* da zatvori Prvi queer fest u zemlji dobrih bošnjana. Treba li napomenuti da je to građanstvo (po petparačkom piscu ono je metafora tolerantnog grada Sarajeva) bilo sastavljeno od slabo plaćenog navijačkog ološa, propalih kriminalaca, vehabija i još kojekavih snagatora i slabića koji su opaki u cipelarenju deset na jednoga. Međutim, ovaj nerealizirani skriboman i nadrealni filozof je zaista luzer u poređenju sa ovima što rade u javnim ustanovama; njegov zadatak je samo da raspiruje mržnju i vjersko-nacionalnu netrpeljivost, što on, mora mu se priznati, radi sasvim revnosno, još iz vremena blagopočivšeg Waltera, pokoj mu nemirnoj duši.

BRAT JE NEMIO MA KOJE VJERE BIO

Netolerancija i gušenje temeljnih ljudskih prava je ono što je u na-

nemuštog i haotičnog scenskog „inferiorizma“, ako smem tako da nazovem ovaj stil igre koji nam je Dušan Jovanović prodao pod firmom pozorišne predstave. Kao da je hteo da pokaže kako se Nušić ne sme igrati. Njegovi glumci pravili su svoje likove kako je kome palo napamet: od sasvim realističkih, zeta Ćede, trezvenog Radoša Bolčine, preko odlučnog da zadrži realitet male uloge i pozorišta, Iva Barišića, koji se borio za lik svoga Mileta iz Protokola, do potpuno ludačkog performerera iz nekog nakaznog Monti Pajtonovskog cirkusa, Ujka Vase, mladahnog i drčnog Gorazda Žilavca. Saša Pavček, gošća iz Ljubljane, kao Živka Ministarka igrala je bar deset likova, ako ne i dobrih dvadesetak. Kako koja scena ili kako koja situacija, eto ti nje u drugom stilu - od heroine do služinčeta, potištena - ponižena, ljutita - nadmena, herojski razobadana, kao Besni Orlando, pa zmijski ponizna i spremna za ujed. Vidi se da glumica ima dara i mogla bi da odigra i Živku Ministarku kako valja, da je samo bilo reditelja na sceni.

Nesrećni Dušan Jovanović nije ni pomislio da razreši Nušića. Bivio se, naročito u poznatim scenam grupne posete porodice, što se smatra gogoljevskim uzletom beogradskog komediografa, samo rasporedom ulazaka glumaca u salon gospođe Ministarke. Tu su se neki kilavi likovi sitno-realističkog prosedeaa motali po pozornici, pa nema ni metafore, ni ironije, ni komentara ili kritike društva, srbijanskog ili slovenačkog (evropskog). Ranije sam mislio da se Jovanović zapetljao sa *Hamletom* u Jugoslovenskom dramskom, da prosto nije imao vremena da smisli koncept pa je redao Šekspirov tekst kao što je to nekad najdosadniji reditelj u Beogradu, profesor Hugo Klajn radio sa *Ričardom Trećim* u Mijom Aleksićem u Narodnom Pozorištu, ali vidim da Jovanović nikako da se sastane sa koncepcijom i stilom ni u Nušićevoj komediji. Teško je bilo gledati glumce koje znam iz mnogo, mnogo boljih predstava goriškog pozorišta, kako se batrgaju po sceni u Portorožu u izmamljuju pokoji osmeh jeftinim gegovima koje ni jagodinski diletanti više ne prodaju kao Nušićev humor. Ovo je bilo jedno žalosno pozorje gde smo se sreli sa jednom umornom veličinom slovenačkog pozorišta, znamenitim Dušanom Jovanovićem, kome više ništa ne polazi za rukom.

Vreme je da se trgne i razmisli o svemu. Ovako više ne ide ■

jvećoj mjeri obilježilo protekle godinu. Tu godinu ne može izvući čak ni esdeaovska rezolucija (zadocnila barem 10 godina) u kojoj stoji da se Bošnjaci trebaju konačno izvući iz pozicije žrtve i osloboditi kompleksa kojeg su sami sebi stavili na vrat (pomoću raznoraznih fatmira), i da treba ići u budućnost bez zaborava na genocid u Srebrenici i sve zločine nad Bošnjacima u prošlom ratu. Ni ova izjava ne može popraviti dojam nad slikom društva kojeg temeljno obilježava vjerska netolerancija. Ova vrsta želje za dominacijom je prerasla sebe tako što su se stvari otkočile i krenule svojim putem kao proljetne poplave. To je put izolacije i talibanizacije BiH (jedno je neodvojivo od drugog). Pitanje je kada će se početi ostvarivati prve etape na toj mapi puta, a talibanima će na ruku ići to što društvo i država budu više u haosu, tim će oni moći regrutovati čopore mladih, izgubljenih duša spremnih na vjerski radikalizam i konkretnu akciju. To su neki od događaja za koje ne treba biti prorok da bi ih se naslutilo, oni su se već dešavali (slučaj Topalović), zasad, na sreću, u malim količinama. Pravi znak potpune moralne korumpiranosti i vjerskog razvrata jesu naslovnice najtražnijih dnevnih novina sa kojih stalno vrište likovi u odbranu islama i bošnjaštva (da mi je znati gdje su ovoliki heroji bili 1992.) na čelu sa budućim evropskim muftijom (papom u muslimana), koji stalno šalje agresivne i prijeteće poruke novinarima pisanih i elektronskih medija, kao da je na čelu neke diktatorske vojne hunte, a ne vjerske zajednice. Pri tome, njegova slijepa publika jedva sastavlja kraj sa krajem svakog mjeseca, dok se već skuplja fantastična suma novca za buduću islamsku vatican - rezidenciju Islamske vjerske zajednice, i to u godini najavljenе velike ekonomske krize i recesije. Građevina će biti monumentalna po veličini i dizajnu, te kažu da je to objekat koji će nadživjeti i Sudnji dan. Ja sigurno neću dati donaciju za ovakve arhitektonske poduhvate, ne zato što sam po Ceriću neprijatelj Bošnjaka i islama (iako borac 5. Korpusa 92-95), već zato što je moje pravo na nevjerovanje u boga ili vjerovanje u druge stvari potpuno pogaženo (u ovome zaista nisam usamljen) u atmosferi sveopšte islamizacije Sarajeva i ostalih krajeva BiH pod bošnjačkom dominacijom. Sve ostalo je luk i voda za one koji se raznesu bombom i trenutno odu u džennet ■

VREME SMRTI I RAZONODE

lirika utoke

Piše: Predrag Lucić

SERBIJA KONFIDENŠL

(Iz pesmarice Jovice Stanišića)

Aj em d spaj, don't ask mi vaj, maj gaj,
Aj plej maj bejs vid dabl fejs, ou jes.
Noć beše veri dark, so dark,
Der in Topčider park, crn mrak.
Strendžer mi reče: „Ej, Džo, ej,
Aj'l pej jor plej for Si-Aj-Ej, okej?“

Vot kud Aj sej sem ću maj bejs tu plej?
Der voz nou vej tu sej: „Maj plej - nou vej!“
If Aj sel him čip jevtin trik,
On stera me u krasni dik.
Aj sver Aj'l plej pošteno gej'm,
Tako mi krsno maj Džouvica nej'm!

Dis iz d trend, bjutiful trend, maj frend,
Tu fajnd e džob riports tu send, maj frend.
Riports tu send for Si-Aj-Ej,
Ta sila Boga dazn't prej.
Olsou maj bos, drug Bob d Slob
Takođe sebi fajnd dabl-trabl džob.

Dis iz d trend, maj onli frend, d trend,
Aj plej maj bejs for Ju-Es sikrit bend.
Aj organajzd sam vorz end krajms,
Je l' rizn to da „El-Ej Tajms“
Otkrije tezga det Aj hed,
Maj jajca skvizd in maj dijer frend's hend?
Iz dis di end?

„Halo, Borise“

Novi SOS telefon za SPC i druge i-legaliste
P. S. Zvati dan pre Skupštine

Piše: Tomislav Marković

DISKRIMINACIJA JE SRCE SRBIJE

Pismo Privremenog saveza verskih zajednica Vladi Srbije, strogo pov.

Poštovani,
Jesu li vama vrane ateizma i racionalizma popile baš sve moždane ćelije? Krenuli ste u Evropsku uniju kao guske kroz maglu, u to leglo bezbožništva, ništa vam to ne valja, sveti oci da vam kažu. Vest o nekakvom Zakonu protiv diskriminacije odjeknula je kao grom u našim kelijama A kategorije, i prekinula naše tihovanje kad nam je bilo najlepše. Bacivši ovlaštan pogled na drugove članove tog odurnog zakona, došli smo do sledećih zaključaka koje ni adska vatra neće nadjačati:

Promena verskih uverenja jednostavno je nedopustiva! Nema tu nikakve promene, jednom pravoslavac - uvek pravoslavac! Taknuto - maknuto! Pa nisu crkve vaše skorojevičke partije, pa da ih čovek menja kao čarape. Ko se rodio u pravoslavlju, ima i da umre kao pravoslavac - za krst časni i slobodu zlatnu.

Rodni identitet nikako ne može biti privatna stvar. Srbin uvek treba da bude veran jednom jedinom - srpskom rodu, a svoju pripadnost mora izražavati što češće, i to javno: prebijanjem perversnih muželožnika na Gej paradi, paljenjem merkantilnih Mekdonaldsa i antisrpskih ambasada, učešćem u odbrambenom ratu na neprijateljskoj teritoriji, silovanjem zarobljenika oba pola u

konc-logoru, davanjem opljačkanog novca crkvi e da bi se kinta duhovno pročitila i upotrebila u bogougodne svrhe itd. Pravo na rodni identitet automatski gube svi oni izrodi koje rane njihovog roda ne bole.

Seksualna orijentacija ne može biti stvar slobodnog izbora. Da biste se orijentisali, to svaka budala od izviđača zna, potreban vam je kompas u vidu učenja Svete Matere Crkve. Ako je vaš podmladak pubertetski zbunjen, pa ne zna kom bi se privoleo carstvu, tu je naš Pahomije da vaša zabludela čeda sigurnom rukom izvede iz mračne šume seksualnosti na pravi put. A i druge verske zajednice imaju svoje stručnjake za rad sa decom, mada to brižljivo kriju, kao da je to neka sramota.

Ukratko, Zakon protiv diskriminacije negira samu srž vekovnog srpskog identiteta. Po našem običajnom pravu, svako ima pravo da diskriminiše i da bude diskriminisan. Jači tlačí, što je em normalno, em se još i rimuje. Ko će koga ako neće svoj svoga? Ovde odvajkada zakon u topuzu leži i nema boga da bude drugačije! Dakle, da se ne zajebavamo: skidajte zakon sa dnevnog reda, inače...

Srdačno vaši,
vladika Žbirinej & drugari

Obraz uz obraz: Plesom do snova

Fotomontaža: Recycle Bin Laden

BULEVAR ZVEZDA

Piše: Redakcija **Betona**

LIMONOV, EDUARD

LIMONOV, Eduard (SAVENKO, Eduard Veniaminovič; Dzeržinski, 22. 2. 1943), predstavnik trećeg ruskog emigrantskog talasa, mitraljezac i naci-bol. Sin kagebeovca. U mladosti je bio sitni lopov, da bi se nakon 1964, po prelasku iz Harkova u Moskvu, posvetio krojačkom i pesničkom zanatu. Svojim autobiografskim tekstovima, Edička je nastojao da šokira, negujući pozu autsajdera i potencijalnog teroriste. Emigrirao je u Ameriku 1974, gde je ostao sve do 1982, kada je prešao u Pariz. Gde god bi se našao, brzo je pronalazio put do umetničkog *undergrounda*. U svom najpoznatijem romanu *To sam ja, Edička* (1979), Limonov je već postavio sve glavne teze svog budućeg političkog delovanja. Glavni junak romana, tj. sam Edička, egocentrik i cinik, živi u hotelu „Vinslou“ na Aveniji Medison, ne voli Jevreje, zalaže se za „laganje, pljačkanje i ubijanje“. Sve bi ovo ostalo na razini književne provokacije da se Limonov po povratku u Rusiju 1991, nije posvetio aktivnom političkom radu. Učesnik je u velikim nemirima u jesen 1993, poznatim i kao *Ustavna kriza*, kada je po nezvaničnim podacima poginulo preko hiljadu demonstranata. Godinu dana kasnije, osnovao je Nacional-boľševičku partiju i njeno centralno glasilo *Limonku* (zanimljivo je fonetsko preklapanje njegovog prezimena i ruskog termina za kašikaru). Pored Limonova, glavni ideolog partije bio je konspirolog Aleksandar Dugin, kao i nedavno preminuli muzičar Jegor Letov, frontmen *Građanske odbrane*, rodonačelnik sibirskog panka (www.youtube.com/watch?v=zJuyi4iZ6uc&feature=related). Prema programu Naci-bola, predsednik Rusije može biti samo *čistokrvni Rus*, Ruskinjama se zabranjuje abortus, dok bi teritorija Rusije trebalo da obuhvati celu Evropu i Aziju. Partijski pozdrav je „do smrti“ i podignuta ruka sa stisnutom pesnicom. Simbol je crni srp i čekić u belom krugu, na crvenoj podlozi. „Terorizam“ je ključna reč limonovaca. Tokom devedesetih kao i kasnije, Naci-bol je izvela mnogo terorističkih akcija zbog kojih je i sam Limonov često dospevao u zatvor. Jedna od njih, bilo je zaposedanje Crkve Sv. Petra u Rigi, kao podrška ruskoj manjini u Letoniji. *Limonka* je zabranjena 2002. a NBP u maju 2006, ali je Limonov nastavio sa ilegalnim radom i tzv. paradajz-terorizmom. Sa Garijem Kasparovim, liderom Udruženog građanskog fronta, opozicionim levim i desnim partijama („Druga Rusija“) organizovao je proteste protiv Putina u više navrata. Limonov je podržao mnoge ratne akcije, koje su bile u skladu sa naci-bol geopolitikom (Moldavija, Abhazija). Ostala je upamćena njegova poseta položajima bosanskih Srba iznad Sarajeva. Limonova je tom prilikom, urednik edicije Albatros, gde je objavljen prevod romana *To sam ja, Edička*, odveo na paljanske Dane poezije (v. Bulevar zvezda br. 51). U pauzi između književno-militarističkih sesija, Limonova je Radovan Karadžić poveo na položaj, odakle je Edička, zadivljen naoružanjem, ispalio dva rafala na Sarajevo (www.youtube.com/watch?v=kcCFJAfLTJE). Do dana današnjeg, Limonov je ostao prisutan na našoj književnoj sceni, uglavnom preko prevoda Radmile Mećanin. Posebno je zanimljiv Limonovljev tekst „Balkanski pisac“, objavljen januara 2007. u *Književnim novinama* (srpski ekvivalent *Limonki*), kojim je napao Danila Kiša sa pozicija antropološkog rasizma i antisemitizma. Tako se Danilo Kiš našao u unakrsnoj paljbi između velikih *prijatelja srpskog naroda*, Limonova i Handkea, koji ovih dana, promovišući srpsku književnu *osmorku* u časopisu *Schreibheft*, govori kako zbog „nedostatka instinkta“ i „zapadnog semantičkog sistema“ nikada nije voleo Kiša. Limonovljev poslednji tekst objavljen u Srbiji (2008) nosi naslov „Nismo puca li u njega“ i govori o ratu u Hrvatskoj ■

BLOK BR. V

www.kosmoplovci.net

Karta srpskog spasa 17

Uputstvo za upotrebu: iscite kartu po isprekidanim linijama katanom dizajniranom u arts&crafts maniru, dok vam se u nozdve uvlači blagouhanije spaljenog Sarajeva. Sečenje obavite gracioznim pokretima koji odaju devojku od stila ili bar verenicu ratnog zločinca, pa zalepite kartu na poledinu fotografije idiličnog srpskog pejsaža. Ovu relikviju zakucajte za zid smrti, tik pored ikone Bogorodice Belovučice u uniformi Srpskog otadžbinskog saveza. Za Dragoslavlom posetite samo u trenucima snažne religiozne krize: kad posumnjate u svoje arijevske poreklo, kad AI Kapone prestane da vam liči na Svetog Savu, kad vam sex on the beach postane draži nego vaš rođeni naci-kič, kad vaš pas nije u stanju da najjuši izdajnika, ili kad vam se ispumpe oreod na orlu. Bokan ima formativno dejstvo, kako na vaš identitet, tako i na paravojne formacije. Poseduje tajanstvenu moć božanske sinergije koja neshveto i nerazdeljivo spaja otimačinu, rokačinu, markentiške trange-frange i filozofiju falange. Dragoslav je adut u sledećim igrama: topovskim mesom nabokan, beli orao pao, klockan vs bokan, slepa Srbija, bajbokana za bokana, ideje naše – granate vaše, krvlju oblok, igračka-pljačka.